

Slovenský národopis

37-1989

1-2

Na obálke:

1. strana: *Concordantia discordantium canonum* zo začiatku 14. storočia. Písmo Q(uidam) s dvojicou snúbencov. Bratislava, Kapitulná knižnica. Foto H. Bakaljarová z publikácie A. Güntherová — J. Mišianik: *Stredoveká knižná maľba na Slovensku. Bratislava 1961*
4. strana: Mladucha z Liskovej, okr. Lipt. Mikuláš. Rekonštrukcia na folklórnom festivale v Detve r. 1987 zdôrazňuje symbolickú zeleň na odeve. Foto T. Szabó

Blok príspevkov pripravil PhDr. Milan Leščák, CSc.

HLAVNÁ REDAKTORKA

Božena Filová

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Zora Vanovičová

REDAKČNÁ RADA

Ján Botík, Soňa Burlasová, Václav Frolec, Viera Gašpariková, Emilia Horváthová, Soňa Kovačevičová, Igor Krištek, Milan Leščák, Ján Michálek, Ján Mjartan, Štefan Mruškovič, Viera Nosáľová, Antonín Robek, Peter Slavkovský, Viera Urbancová

1-2

37-1989

Slovenský národopis

ČASOPIS SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

**VEDA
VYDAVATELSTVO SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED
BRATISLAVA**

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)

European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

SVADOBNÝ OBRAD — TRADÍCIE A SÚ-
CASNOSŤ

Úvod (Milan Leščák)	7
Jakubiková, Kornélia: K metodológii štúdia svadby	10
Komorovský, Ján: K problematike porovnávacieho štúdia slovenskej svadby	19
Mozolík, Peter: Civilný sobášny obrad na Slovensku a jeho vývin	26
Feglová, Viera: Funkcia priestoru pri obradnom prijatí nevesty do domu muža	34
Chorváthová, Ľubica: Paralely rodinno-rodového kultu v zvykosloví dvoch kysuckých obcí	41
Benža, Mojmír: Znaky svadobného sprievodu vo svetle symboliky	51
Danglová, Oľga: Symboly panenstva v svadobnom obrade na Slovensku	57
Apáthyová-Rusnáková, Zora: Sobáshne ohlášky a ich miesto v obyčajovom systéme na Slovensku	72
Stoličná, Rastislava: K problematike hostín a jedál v svadobnom obrade na Slovensku	77
Podoba, Juraj: Riešenie rezidenčných problémov mladých manželov v tradičnom dedinskom prostredí	89
Botíková, Marta: Svadobný obrad u Slovákov vo Vojvodine	99
Méryová, Margita: K základným znakom palockej svadby na Slovensku	106
Mann, Arne: Základné znaky svadby Cigánov-Rómov na východnom Slovensku	113
Krekovičová, Eva: K vybraným problémom kontextových väzieb piesne vo svadobnom ceremoniáli	123
Popelka, Pavel: Funkce a charakteristika svatebného písňového repertoáru	135
Leščák, Milan: Svadobné verše a vinše	149
Profantová, Zuzana: Biblické motívy v svadobných rečiach	158
Luther, Daniel: Masky v svadobných obyčajoch	164
DISKUSIA	
Mušinka, Mikuláš: Včleňovanie tradičných folklórnych prvkov do súčasného svadobného obradu	177
Benža, Mojmír: Nevesta či mladucha?	186
MATERIÁLY	
Mjartan, Ján: Posledný medovníkár a voskár v Prievidzí	189

PhDr. Alena Plessingerová CSc. jubiluje (Soňa Švecová)	212
K životnému jubileu PhDr. Jána Botíka CSc. (Peter Slavkovský)	214
Životné jubileum PhDr. Svetozára Švehláka CSc. (Milan Leščák)	218
Za akademikom G. S. Čitajom (Ján Podolák)	222
Prof. Jozef Burszta (1914—1987) (Ján Podolák)	224
Jubilujúca a bilancujúca Matica slovenská (Marta Botíková)	226
Konferencia „K histórii nášho národopisu“ a Valné zhromaždenie Národopisnej spoločnosti československej pri ČSAV (Leo Kužela)	228
Seminár o poľskej etnickej skupine v ČSSR (Andrej Sulitka)	229
Konferencia „Romantizmus a ľudová slovesnosť“ (Hana Hlôšková)	230
Zasadnutie MKKKB, Varna 26.—31. X. 1987 (Peter Slavkovský)	232
VIII. Medzinárodné sympóziu Etnographia Pannonica (Marta Botíková)	234
12. Medzinárodný kongres antropologických vied (Viera Gašpariková)	235

RECENZIE A REFERÁTY

M. Maj, Rola daru w obrzędzie weselnym (Kornélia Jakubiková)	238
Zborník SNM Etnografia 28, 1987 (Peter Slavkovský)	239
Publikácie o zátopovej oblasti Starina (Mikuláš Mušinka)	240
Myjava (Eva Pančuhová)	243
Venkovské město 2. (Juraj Podoba)	245
P. Švorc, Podtatranské premeny (Ján Michálek)	246
G. Frák, Baníctvo v Železníku (Jaroslav Čukan)	247
M. Zuberová, Tisícročie módy (Zuzana Štefániková)	249
S. Burlasová, Ľudová pieseň na Horehroní (Eva Krekovičová)	250
Narodni pisni sela Orjabyna (Mikuláš Mušinka)	252
Keď je dobrá klobása... Spomienkové rozprávanie slovenského ľudu (Zora Vanovičová)	253
Z. Profantová, Dúha voďu pije (Milan Petráš)	254
P. Michalides, Výtvarná kultúra výroby (Monika Kardošová)	256
Smích a pláč středověku (Zuzana Profantová)	257

Sociálno-kultúrnyj oblik sovetских nacij (Viera Kaľavská)	259
Słownik etnologiczny (Jarmila Paličková-Pátková)	260
Huculščyna (Mikuláš Mušíňka)	261
L. Timaffy, Szigetközi krónika (Jozef Liszka)	263
J. Barabás — N. Gilyén, Magyar népi építészeti (Soňa Švecová)	264
Handwerk in Mittel- und Südosteuropa (Jozef Ušák)	265
J. Kwak, Obyczajowość mieszkanców miast górnośląskich w XVI—XVIII wieku (Katarína Popelková)	267
L. Takács, Határjelek, határjárás a feudális kor végén Magyarországon (Soňa Švecová)	269
Slavianskij folklor (Mikuláš Mušíňka)	270
O. I. Dej, Ukrajinska narodna balada (Mikuláš Mušíňka)	271

СОДЕРЖАНИЕ

СВАДЕБНЫЙ ОБРЯД — ТРАДИЦИИ И СОВРЕМЕННОСТЬ

Введение (Милан Лешчак)	7
Якубикова, Корнелия: Методологические проблемы изучения свадьбы	10
Коморовски, Ян: Проблематика сравнительного изучения словацкой свадьбы	19
Мозолик, Петер: Гражданский брак в Словакии и его развитие	26
Феглова, Вера: Функции пространства при обрядовом принятии невесты в дом мужа	34
Хорватова, Любица: Параллели семейно-родового культа в обычаях и обрядах двух кисуцких поселков	41
Бенжа, Моймир: Знаки свадебного шествия в свете символики	51
Данглова, Ольга: Символы девственности в свадебном обряде в Словакии	57
Апатиова-Руснакова, Зора: Свадебное оглашение и его место в системе словацких обычаев	72
Столична, Рагислава: Проблематика угощений и блюд свадебного обряда в Словакии	77
Подоба, Юрай: Решение резидентских проблем молодых супругов в традиционной деревенской среде	89
Ботикова, Марта: Свадебный обряд у Словаков в Войводине	99
Мериова, Маргита: Основные знаки палочной свадьбы в Словакии	106

Мани, Арне: Основные знаки свадьбы цыган-ромов в восточной Словакии	113
Крековичова, Эва: Избранные проблемы контекстуальных связей песни в свадебном церемониале	123
Попелка, Павел: Функция и характеристика свадебного песенного репертуара	135
Лешчак, Милан: Свадебные речи и приговоры	149
Профантова, Зузана: Библиейские мотивы в свадебных речах	158
Лутер, Даниел: Маски в свадебных обычаях	164

ДИСКУССИЯ

Мушинка, Микулаш: Включение традиционных фольклорных элементов в современный свадебный обряд	177
Бенжа, Моймир: Невеста или же сноха?	186

МАТЕРИАЛЫ

Мяртан, Ян: Последний пряничник и воскобой в городе Приевидза	189
---	-----

ОБЗОРЫ

Д-р. Алена Плессингерова, к.и.н. отмечает юбилей (Соња Швецова)	212
Д-р. Ян Ботик к.и.н. — пятьдесят лет (Петер Славковски)	214
К жизненному юбилею Д-ра Светозара Швецлака, к.и.н. (Милан Лешчак)	218
Памяти академика Г. С. Читая (Ян Подолак)	222
Профессор Йосеф Бурста (1914—1987) (Ян Подолак)	224
Матица словацкая юбилеует и подводит биланс (Марта Ботикова)	226
Конференция «К истории нашей этнографии» и Общее собрание Этнографического чехословацкого общества ЧСАН (Лео Кужела)	228
Семинар о польской этнической группе в ЧССР (Андрей Сулитка)	229
Конференция «Романтизм и устное народное творчество» (Хана Глошкова)	230
Заседание МКККБ, Варна 1987 (Петер Славковски)	232
VIII международный симпозиум Этнография Панноника (Марта Ботикова)	234
12 международный конгресс антропологических и этнологических наук (Вера Гашпарикова)	235

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

DIE HOCHZEITSZEREMONIE — TRADITIONEN UND GEGENWART

Einleitung (Milan Leščák)	7
Jakubíková, Kornélia: Methodologische Probleme des Studiums der Hochzeit	10
Komarovský, Ján: Zur Problematik der vergleichenden Studiums der slowakischen Hochzeit	19
Mozolík, Peter: Die Ziviltreuung in der Slowakei und ihre Entwicklung	26
Feglová, Viera: Die Funktion des Raumes bei der zeremoniellen Aufnahme der Braut in das Haus ihres Mannes	34
Chorváthová, Lubica: Parallelen des Familien-Stammeskultes im Brauchtum zweier Gemeinden im Kyšuce-Gebiet	41
Benža, Mojmir: Die Merkmale des Hochzeitszuges im Lichte der Symbolik	51
Danglová, Olga: Symbole der Jungfräulichkeit in der Hochzeitszeremonie in der Slowakei	57
Apáthyová-Rusnáková, Zora: Das Trauungsaufgebot in den slowakischen Hochzeitsbräuchen	72
Stoličná, Rastislava: Die Problematik der Gastmähler und Speisen bei der Hochzeitszeremonie in der Slowakei	77
Podoba, Juraj: Die Lösung der Wohnsitzprobleme junger Eheleute in der traditionellen dörflichen Umwelt	89
Botíková, Marta: Die Hochzeitszeremonie bei den Slowaken in der Wojwodina	99
Méryová, Margita: Die Grundmerkmale der Palóczer Hochzeit	106
Mann, Arne: Die Grundmerkmale der Hochzeit bei den Zigeuner-Romas in der Ostslowakei	113
Krekovičová, Eva: Zu ausgewählten Problemen der Kontextbindungen des Liedes im Hochzeitszeremoniell	123
Popelka, Pavel: Die Funktion und Charakteristik des Liederrepertoires bei der Hochzeit	135
Leščák, Milan: Hochzeitsreden und Hochzeitswünsche	149
Profantová, Zuzana: Biblische Motive in den Hochzeitsreden	158
Luther, Daniel: Die Masken in den Hochzeitsbräuchen	164

Mušinka, Mikuláš: Die Eingliederung der traditionellen volkstümlichen Elemente in der gegenwärtigen Hochzeitszeremonie	177
Benža, Mojmir: Die Schwiegertochter oder die Braut?	186

MATERIALIEN

Mjartan, Ján: Der letzte Lebkuchenbäcker und Wachszieher in der Stadt Prievidza	189
---	-----

RUNDSCHAU

PhDr. Alena Plessingerová, CSc. jubiliert (Soňa Švecová)	212
PhDr. Ján Botík, CSc. fünfzigjährig (Peter Slavkovský)	214
Zum Lebensjubiläum PhDr. Svetozár Švehlák, CSc. (Milan Leščák)	218
G. S. Čitaja ist gestorben (Ján Podolák)	222
Prof. Józef Burszta (1914—1987) (Ján Podolák)	224
Matica slovenská — jubiliert und bilanziert (Marta Botíková)	226
Die Konferenz „Zur Geschichte unserer Volkskunde“ und die Vollversammlung der Ethnographischen Tschechoslowakischen Gesellschaft bei ČSAV (Leo Kužela)	228
Das Seminar über die polnische ethnische Gruppe in der CSSR (Andrej Sulitka)	229
Die Konferenz „Romantismus und die Volkspoesie“ (Hana Hložková)	230
Die Tagung IKKKB in Warna (Peter Slavkovský)	232
Das VIII. internationale Symposium Ethnographia Pannonica (Marta Botíková)	234
Der 12. internationale Kongres der anthropologischen und ethnologischen Wissenschaften (Viera Gašparíková)	235

BÜCHERBESPRECHUNGEN UND REFERATE

CONTENTS

WEDDING CEREMONY — TRADITIONS AND THE PRESENT DAY

Introduction (Milan Leščák)	7
Jakubíková, Kornélia: To the methodology of the study of wedding	10
Komárovský, Ján: To the problems concerning the comparative study of Slovak wedding	19
Mozolík, Peter: Civil wedding ceremony in Slovakia and its development	26
Feglová, Viera: Function of space in the ceremonial reception of bride in man's house	34
Chorváthová, Lubica: Parallels of the family-lineal cult of customs in two villages of Kysuce	41
Benža, Mojmir: Characteristics of wedding procession in the light of symbols	51
Danglová, Olga: Symbols of virginity in the wedding ceremony in Slovakia	57
Apáthyová-Rusnáková, Zora: Banns of matrimony and their place in the customs wedding system in Slovakia	72
Stoličná, Rastislava: To the problems of feasts and meals in the wedding ceremony in Slovakia	77
Podoba, Juraj: Solution of residential problems of young couple in the traditional rural environment	89
Botíková, Marta: Wedding ceremony in Slovaks living in Vojvodina	99
Méryová, Margita: To the fundamental features of the Palocian wedding in Slovakia	106
Mann, Arne: Fundamental features of the wedding in Gypsies — Roma in eastern Slovakia	113
Krekovičová, Eva: To chosen problems of the contextual bond of a song in the wedding ceremony	123
Popelka, Pavel: Function and characteristics of the wedding singing repertoire	135
Leščák, Milan: Wedding verses and congratulations	149

Profantová, Zuzana: Biblical motives in wedding speeches	158
Luther, Daniel: Masks in wedding customs	164

DISCUSSION

Mušinka, Mikuláš: Incorporation of the traditional folklore elements in the present-day wedding ceremony	177
Benža, Mojmir: A bride or a young woman?	186

MATERIALS

Mjartan, Ján: The last gingerbread-maker and waxer in Prievidza	189
---	-----

REVIEWS

The anniversary of PhDr. Alena Plesingerová, CSc. (Soňa Švecová)	212
PhDr. Ján Botík, CSc. is fifty years old (Peter Slavkovský)	214
To life anniversary of PhDr. Svetozár Švehlák, CSc. (Milan Leščák)	218
In Memoriam G. S. Chitaya (Ján Podolák)	222
Prof. Jozef Burszta (1914—1987) (Ján Podolák)	224
The anniversary and bilance of Matica Slovenská (Marta Botíková)	226
The Conference called "To the history of our ethnography" and the General Meeting of the Czechoslovak Ethnographic Society at the Czechoslovak Academy of Sciences (Leo Kužela)	228
Seminar on Polish ethnic group in CSSR (Andrej Sulitka)	229
The Conference "Romanticism and folk art" (Hana Hložková)	230
IKKKB Session, Varna October 26—31, 1987 (Peter Slavkovský)	232
VIIIth International Symposium of Ethnographia Pannonica (Marta Botíková)	234
12th International Congress of Anthropological and Ethnological Sciences (Viera Gašparíková)	235

BOOKREVIEWS AND REPORTS

SYMBOLY PANENSTVA V SVADOBNOM OBRADĚ NA SLOVENSKU

OLGA DANGLOVÁ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Obrady, v rámci nich i svadobný obrad, zahrňujú v sebe systém hodnôt a noriem skupiny zviazaných s jej spôsobom života. Preto i zaradenie významnej životnej situácie do sféry obradovosti svedčí o spoločenskom akcente na túto situáciu. Obrad sa stáva prostriedkom vyjadrenia toho, čo spoločnosť oprávnené či záväzne od jednotlivca očakáva.

Prevaha dokladov z oblasti morálky v dedinskom prostredí, ako ich obsahujú opisy z konca 19. a prvej polovice 20. storočia v archívnych materiáloch NÚ SAV a FFUK, sa zhoduje v dôraze na hodnotu a ideál panenstva.¹ Aj v svadobnom obrade sa manifestácia symbolov panenstva objavuje často a dôrazne. Vyjadruje ju vienok, odev nevesty, výmena vienka za čepiec, prezliekanie ako obradné spodobenie premeny panny v ženu, akcentuje ju symbolika farieb i početné verbalizované formy. Súvislosť medzi tým, čo zdôrazňuje obrad a medzi deklarovaným vzorom — tým, čo spoločnosť oprávnené či záväzne od jednotlivca očakáva, sa zdá priamočiara. Rešpektovanie morálnej normy zachovania panenstva pred sobášom sa dá predpokladať, najmä ak je norma interpretovaná ako religiózna. Napokon pádnym argumentom pre ňu sú aj rozličné druhy trestov v prípade jej porušenia

— eklatantným príkladom sú prespanky. Na druhej strane nechýbajú ani príklady celkom opačné, ktoré svedčia o tolerancii, s ktorou spoločnosť pripúšťa porušenie normy.² Vo všeobecnosti sa však poctivosť nevesty v obrade akcentovala.

Ak došlo k porušeniu normy, najoptimálnejším riešením bolo utajenie priestupku, čo dovolilo neveste predstúpiť pred oltár ako poctivej panne so všetkými atribútmi toho statusu. Odhalenie tajomstva tehotenstvom znamenalo nedodržanie noriem. Výstižne to podáva text svadobnej piesne zo Zázrivej: „Pila som pálenku, neopila som sa, s chlapci som spávala, nespapala som sa.“

Sústredíme sa na otázku, v ktorých miestach obradu a akými prostriedkami sa symbolizuje panenstvo nevesty. Jednotne a všade bol prvoradým znakom nevinnosti, čistoty nevesty vienok alebo parta, príp. obe ozdoby spolu. „Holou hlavou chodiť, vrkoče nosiť, vienkom sa zdobiť bývalo výsadou panenskou. Dievča, ktoré na poctivosť zabudlo, nesmelo vrkoče nosiť a muselo hlavu pokrýť čepcom, ináč by mu ho ženy násilne nasadili. Nikdy viac panenský vienec, alebo partu na hlavu nesmelo vložiť“, píše P. Socháň.³

Vienok, ktorý ako sobášny poznali už

Rimania a v stredovekých historických prameňoch sa zdôrazňuje pod príznačným názvom „virginitalis“, si v svadobnom obrade ešte donedávna zachoval takmer nezmenenú symboliku. Okrem toho, že plnil funkciu súčasti svadobného odevu, predovšetkým vyjadroval stav slobodného dievčaťa, panny, ako to dokazujú i časté prirovnania „koruna panenská“, „poctivosť, krása panenská“, „ozdoba panenská“, alebo v priamej narážke na poctivosť nevesty „pravda“.⁴

Dôležitou súčasťou vienka a party boli zelené vetvičky rozmarínu, zimozelene, krušpánu, novšie, od prelomu storočia myrty. Boli najzávažnejšími vizuálnymi symbolmi cnosti, čistoty nevesty. Svedčia o tom i texty piesní, ktoré sa spievali pri snímaní venca alebo čepení, kde sa parta, veniec najčastejšie spomínali s prívlastkom zelený — vienok zelený.

*Dolu dolu môj vienok zelený,
už nebudeš na mojej hlávke nosený.*
(Mužla, Radava — okr. Nové Zámky;
Žaškov, okr. Dolný Kubín)

*Stratila som partu, zelený veniec,
našiel mi ju družba, švárny mládenec.*
(Halič, Lovinobaňa — okr. Lučenec)

*Parta moja, parta, zelený veniec,
už je tebe, dievča, ostatný koniec.*
(Kráľovany, okr. Dolný Kubín; Vyšné
Repaše, okr. Spišská Nová Ves)

Opozíciou k zelenému vienku boli vence alebo vetvičky zo slamy, šúpolia alebo čečiny, ktorými sa parodovali prespanky. Paródie tvorili súčasť svadobných hier, pri ktorých ženíchovi pred uvedením mladuchy predvádzali falošné nevesty. Stelesneniu postavy prespanky napomáhali i ďalšie atribúty: vypchaté brucho, bábika v rukách, tiež gestá a slovné repliky.⁵

V používaní zelených vetvičiek, najmä vienka ako atribútu panenstva, pre-

Zapletanie účesu mladuchy vo Važci v 40. rokoch. Foto S. Kovačevičová

žíva archaická symbolika, ktorej zreteľné stopy prinášajú antické, neskôr stredoveké historické materiály.⁶ Rozmarín sa stal populárnym v Uhorsku v 16. storočí, pletli sa z neho svadobné vence neviest, vili svadobné pierka pre svadobčanov, podľa M. Kreszovej pravdepodobne nahradil zelené vetvičky, ktoré sa používali predtým.⁷ V svadbe na Slovensku sa však zelená ratolesť objavuje na iných obradových predmetoch v analogickom význame.

Na priamu súvislosť medzi vienkom — uznávaným symbolom panenstva a svadobným stromčekom, ktorý si napr. na Spiši aj zachoval názov „venec“, upozorňuje J. Komorovský.⁸ V doplnkoch ako rozmarín, šatka naznačoval súvis s nevestou, s jej nevinnosťou. Preto napr. v Hraničnom, ak nebola nevesta panna, neniesli svadobný strom ani v sprievode na sobáš. Na Spiši vili „venec“ pred sobášom dievčatá v dome nevesty. Pred odchodom na sobáš ho v obradnej reči vypytoval ženíchov starosta od nevestinho oddavača. Žiadal,

Zapletanie mladuchy do party. Zložitý spôsob úpravy ovládalo v obci len niekoľko zručných žien. Parta pozostáva z rozmarínového venca prepleteného umelými ružičkami a blýskavými korálkami. Doľany, okr. Trnava. Foto V. Törey 1955. NÚ SAV

„aby panna mladá venčekom budúce manželstvo potvrdila“. Nevestin odda-vač odpovedal: „... Tento venček ofe-ruje mladá panna nášmu ženichovi, aby sa oni s ním zelenali, v láske a svornosti nazívali...“ (Jarabina, Vyšné Repaše — okr. Spišská Nová Ves, Vyšná Šuňava, okr. Poprad). Takto sa vlastne uzavrel kontrakt, pri ktorom úkony so svadobným stromom — „vencom“ ob-radne naznačovali vzájomný záväzok oboch strán. Svadobný strom, v prene-senom význame nevestin vienk, bol zvolený za symbol manželstva ako in-štitúcie. Svadobný strom pretrval v sva-dobnom ceremoniáli zvyčajne až do chvíle, keď sa dievotvo chýlilo ku kon-cu, keď mala nevesta prijať symbol vy-datej ženy — čepiec. Potom sa páčil (na spišsko-šarišskom pomedzí) alebo rozob-ral, zahodil, nechal vyschnúť, tak ako sa ku koncu dovedlo panenstvo a diev-čenská sloboda nevesty.⁹

Stromček sa zapichoval aj do svadob-ného koláča. Často zostala z neho len náznaková imitácia, ktorá sa niekedy vyvinula do bohatej dekorácie (Hont). Koláč bol zväčša darom nevesty sva-dobníkom a súvis s nevestou, s jej vien-kom sa naznačoval niekde rozmaríno-vým venčekom (Lovinobaňa, okr. Lu-čenec), halúzkami zimozelene (Podrečany, Ozdín, okr. Lučenec) alebo myrty (Turiec) na vrchu koláča. Koláč sa v No-vohrade a Honte pri konci svadby delil medzi svadobných hostí. Vinš, ktorý sprevádzal obradný akt, prednášali ho tzv. „venečnice“, nadväzoval na biblic-kú legendu o Noemovej arche: „... Vy-letela holubička z korábu, doniesla nám zelenú ratolesť. Tak aj my chceme túto obyčaj vziať a vám z tejto ratolesti dati.“ (Podrečany, Ozdín, okr. Lučenec.) V obradovej reči sa rysujú súvislosti medzi svadobným koláčom a nevesti-ným vienk. Nevesta sa v prenesenom zmysle spomína ako holubica, jej vienk ako zelená ratolesť.¹⁰

Symbol zelenej vetvičky sa objavuje i v ženichovom pierku. Aj v jeho obrad-nom použití pozorovať paralely s vien-kom nevesty. Pierko zďaleka však ne-bolo takým výrazným vizuálnym sve-dectvom o poctivosti ženicha ako vienk dokladom o panenstve nevesty. Skôr značilo mládeneckú slobodu, ako sved-čia svadobné piesne:

*Bolo piť, bolo piť,
bolo sa neženiť.
Bolo pierko nosiť,
po záletoch chodiť.
(Nižná Šuňava, okr. Poprad)*

*Už si sa odorau,
už si sa odkosiu,
už si si zelenô perečko odnosiu.
(Veličná, Zázrivá, okr. Dolný Kubín)*

Miestami sú však narážky na žení-chovu poctivosť i tu zrejme. Ak sa že-ních podieľal na priestupku prespanky,

Svadobný zväč — „vydavec“ so svadobným koláčom, previazaným cez rameno družbovským ručníkom a „zástavou“, pozostávajúcou zo zelených vetiev čečiny, zimozelene, papierových ozdôb a suchého trstia. Hermanovce, okr. Prešov. Foto I. Kleinová 1967. NÚ SAV

nemohol sa ozdobiť k sobášu pierkom (Zázrivá, okr. Dolný Kubín). Ženíchovi strhávali alebo odrezávali pierko hneď po začepení nevesty (Lendak, Vyšné Ružbachy, Spišské Hanušovce, okr. Poprad). Nevestin vienok zapichávali po sňatí spolu so ženíchovým pierkom na hradu (Zázrivá, okr. Dolný Kubín). Veniec spolu s pierkom spálili (Brutovce, okr. Levoča). Obradné úkony s vienkom a pierkom rovnobežne smerovali k symbolickému vyjadreniu ukončenia panenstva a mládenectva, v úhrne toho i panictva ženícha.

Zdá sa, že odvodene od zeleného vienka a ratolesti sa zelená farba vyskytovala aj v iných atribútoch odevu a úpravy hlavy nevesty a ženícha. Na Orave a Spiši nosili zelené stužky dievča a mládenec v ohláškach. Budúca nevesta mala stužku vpletú do vrkoča, ženích

ju nosil ako súčasť pierka.¹¹ Zelená sa objavovala v odevu nevesty a ženícha.¹² Predovšetkým zelená sukňa, ktorá sa spomína v svadobných piesňach, patrila v minulosti k sobášnemu odevu nevesty veľmi často. V záznamoch z konca 19. a prvej polovice 20. storočia sa však už s ňou stretáme zriedkavejšie. Udržala sa napr. na Spiši.¹³ V kurióznějších súvislostiach sa stretáme so zelenou farbou napr. vo Vyšnej Šuňave, okr. Poprad, kde sa zelená myrta prišivala na spodok sukne nevesty, alebo v Kraľovanoch, okr. Dolný Kubín, kde zelené strapce ukončovali tylovú stuhu, ktorú mala nevesta prekríženú cez prsia. Na Orave sa zelená dostala i do odevu ženícha v podobe zeleného šnurovania na súkenných nohaviciach.

Ukazuje sa, že zelená farba v kontexte svadobného obradu vyjadrovala viaceré významy. Vo všeobecnosti mladost, slobodný stav, sviatočnosť spolu s panenstvom nevesty, niekedy aj prianie zdaru mladomanželom: Zelená ako darí sa. Priamočiari o tom svedčia vyjadrenia obradných vinšov. Družba pri snímaní vienka hovorí: „... stav panenský mladý, to je utešený, ako v poli kvietok, vždycky je zelený“ (Vyšná Šuňava, okr. Poprad). Nevestin oddavač pri odovzdávaní svadobného stromu — „venca“ ženíchovi hovorí: „Tento venček offeruje mladá panna nášmu ženíchovi, aby sa s ním zelenali, v láske, svornosti nažívali“ (Jarabina, okr. Poprad).

Často sa používa prívlastok zelená, zelený v textoch svadobných piesní.¹⁴ Nemožno však povedať s určitosťou, keď sa napr. pri tanci *redový* na východnom Slovensku spieva — „Ej Iena, Iena, zelená Iena“, či ide len o epiteton constans alebo je tu zelená nepriamym ohlasom obradových významov vienka či zelenej ratolesti.

Hlavu nevesty pomerne často zdobili červené stužky vpletené alebo visiace z party, venca.¹⁵ U L. Stomma ich podľa

stôp v poľskom etnografickom materiáli vysvetľuje ako možné reminiscencie na skúšku cnosti nevesty, ktorá bola v minulosti po svadobnej noci deklarovaná demonštráciou košeľe nevesty so stopami krvi.¹⁶ V slovenskom materiáli bolo zdôvodnenie červenej farby — je síce pravda, že sa netýkalo party, venca, ale skôr odevu nevesty — motivované väčšinou apotropajným cieľom: „Nevesta mala mať na sebe niečo červené, aby jej neprišlo z očí.“¹⁷ Červenú možno dať do súvisu i s farbou mladosti. Na Orave nie nevesta, ale práve družice mali červené vence. Vo všeobecnosti sa červená veľmi často vyskytovala v odevu dievčat a mladých žien. Predstavovala kulmináciu života ženy — obdobie dospievajúcej dievky, dievky zrelej na vydaj, alebo mladej ženy.¹⁸

Zatiaľ čo biela farba šiat bola v ľudovom prostredí západnej Európy výrazným znakom panenstva nevesty, pre náš etnografický materiál to platilo menej. Podľa najstarších záznamov odev nevesty bol málokedy biely.¹⁹ Vo väzbe na domácky vyrobené ľanové či konopné plátno bola biela farba skôr farbou všednosti, každodennosti, staroby. Postoj k nej sa zrejme zmenil vplyvom mestskej módy a s postupným prienikom jemných, bielych, drahých továrenských látok do ľudového odevu. Biela sukňa, zástera, oplecko sa vtedy stali odevom určeným pre dievčatá a mladé ženy. Keďže oblečenie nevesty nadväzovalo na odev slobodnej dievky, prenikla biela i do odevu neviest, až napokon v ňom v niektorých regiónoch celkom prevládla. Do čisto bieleho sa obliekali začiatkom storočia nevesty v Zemplíne, Turci, hornom Liptove. Inde, napr. na Spiši, v okolí Bratislavy sa biela kombinovala s farebne odlišnými súčiastkami. Biela bola aspoň pôlka, zástera alebo sukňa. Zdá sa, že tam, kde boli svadobným odevom nevesty biele šaty už dlhší čas, sa biela stala aj atribútom panenstva nevesty. Napr.

Mladucha pri svadobnej rozlúčke s rodičmi. Doľany, okr. Trnava. Foto V. Törey 1955. NŮ SAV

v Kľačanoch, Príbovciach (Turiec) si nepoctivá nesmela na sobáš obliecť biele šaty, musela ísť vo farebných.²⁰

Ak sme hovorili, že biela nebola v prvej polovici 20. storočia jednoznačne farbou nevinnosti a ani nie vždy znakom nevesty idúcej na sobáš, o to dôležitejšie bolo prezlečenie nevesty. Výmena odevu mala totožný symbolický význam ako výmena vienka za čepiec. Ostatne oba úkony prebiehali paralelne v tom istom obradovom čase — nevestu po začepení prezliekli do iných šiat, najčastejšie z bielych do inofarebných, alebo, ak kroj nebol čisto biely, sa biele súčiastky, ako zástera, sukňa vymenili za iné. V Zemplíne a Turci došlo k prezlečeniu už po návrate zo sobáša. Vizualne sa tým deklaroval prechod zo stavu slobodnej dievky do stavu vydatej ženy, v druhom pláne však prezlečenie naznačovalo i rozlúčku s panenstvom.

Snímanie venca a po ňom nasledujúce čepenie patria k jedným z najkľúčovejších a najdekoratívnejších ceremoniálov v svadobnom obrade.²¹ Zvýraz-

Pamiatka na sobáš. Fotografia svadobného páru z prvej pol. 20. stor. zarámovaná spolu s vencom mladuchy a pierkom ženicha. Láb, okr. Bratislava-vidiek. Foto R. Varbanov 1982. NÚ SAV

ňuje sa ním rozlúčka s panenstvom — v Žaškove dostal tento akt príznačné označenie „koniec panenstva“, v Zuberici „ostatné panenstvo preukázať“. Leitmotív významu je vklúčený i do obradových vinšov, kde je často podaný so značnou kvetnatosťou a sentimentom. Napr. v Liptovskej Tepličke prvý družba pri rozväzovaní stužiek hovorí: „Stav panenský mladý, to je potešenie, ako v poli kvietok vždycky je zelený, ako z kvietka listie opadá, po veselých časoch smutné nasleduje.“²² Strata panenstva a slobody je obrazne vyjadrená i v piesňach. Spieva sa, že nevesta partu stratila, predala, vymenila za čepiec, vzal jej ju družba, parta jej padla do „dufarta“, už je jej ostatný koniec, atď.²³

Niekde vyjadruje nevesta ľútosť nad stratou venca skutočným alebo obradným plačom. Čím väčší plač, tým bolo zvýraznenie obradného aktu dokonalejšie. V plači nevestu niekedy podporovali družice. Ak nevesta neplakala, o jej

plači za strateným vencom sa aspoň spievalo.²⁴ V textoch piesní sa objavoval i motív oplakávania odstrihnutých vlasov, rozpleteného vrkoča.²⁵ Podľa L. Niederleho postriziny boli pôvodne súčasťou rituálneho obradu, ktorým sa symbolizovala dospelosť dievčat. Neskôr strihanie vlasov, ktoré sa premenilo na rozpletanie vrkočov, prešlo do svadobného obradu. W. Abraham ho vysvetľuje ako vyjadrenie poddanstva ženy vláde muža a zároveň adopcie do novej rodiny.²⁶ V našom etnografickom materiáli však rozpletanie, zriedka strihanie vlasov predstavovalo v symbolickom význame analógiu so sňatím vienka. So skutočným strihaním vlasov pri svadobnom obrade sa však stretneme len výnimočne. Napr. v Podkriváni (Zvolen) ostrihali neveste pred začepeními takmer polovicu vlasov, je ale možné, že tento úkon podmieňoval úpravu hlavy do čepca. Treba však pripomenúť, že práve v tejto oblasti sa ešte začiatkom 20. storočia praktizoval aj archaický spôsob trestania prespanky strihaním vlasov (Lovinobáňa, okr. Lučenec) a pletencový tvar na vrchu svadobného koláča — *poklony* sa tiež práve tu interpretoval ako vyjadrenie, že sa nevesta zbavuje vrkoča (osada Nový Svet, okr. Lučenec). Obradné rozpletanie vlasov, najmä pred čepením, bolo však častejšie, narážky naň nájdeme i v textoch piesní.²⁷ V Zemplíne šla nevesta na sobáš už s rozpustenými vlasmi. Tak sa odlišovala od družíc, ktoré mali vlasy spletené do vrkočov. V Žbinciach zas rozplietol neveste vrkoč družba pri sobáši. Rozpustené vlasy, rozpletanie vlasov tu v obradovom čase predstihovalo sňatie vienka.

Závažným momentom pri rozpletaní vlasov a snímaní venca bola skutočnosť, kto veniec snímal a kto bol pri akte účastný. Výskumy EAS dokladajú, že na veľkej časti územia veniec skladal družba.²⁸ Ak to aj nebol on a neveste skladali veniec ženy — družice, starejšia, krstná matka, matka, bol družba

Svadobný tanec. Sedliacka Dubová, okr. Dolný Kubín. Foto F. Hideg 1967. Repro z knihy Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Wien 1898, s. 367

ako jediný muž aspoň pri akte prítomný. Partu skladal, „stínal“ šablou, nožom, vidličkou, trstenicou, kosou, alebo ju po sňatí venca na tieto predmety napichoval. V použití predmetov sa rysujú regionálne diferencie. Obradný úkon stínania party šablou je veľmi starého dáta. Kroniky ho dokladajú už z roku 1264 pri svadbe Belu IV.²⁹ Na Slovensku ho poznáme z prvej polovice 20. storočia z Oravy (Párnica, Veličná, Žaškov).³⁰ Na Orave, zrejme v nadväznosti na šablú, sa zachovalo aj snímanie nožom (Dolná Lehota, Zázrivá, Zuberec).³¹ Na Spiši družba vypytoval partu od družíc, keď ju sňali neveste. Potom ju napichol na kosu a zavesil na hradu (Beharovce, Bijacovce, Brutovce, Kojšov, Kurimany, Vyšné Repaše, Uloža, Hradisko). V Turci zas družba skladal vie-

nok vidličkou (Benice, Dubové, Folkušová, Príbovce). Inde, aj keď družba nepoužíval pri úkone nijaký predmet, narážal na stínanie v známej obradnej otázke neveste, ktorú jej trikrát opakoval: Či chceš vienok sňať, alebo hlávku stať?³²

Ak partu nesnímal družba, snažil sa ju získať inými spôsobmi. Vypytoval ju od žien, ktoré mu je nechceli dať. Musel prejsť určitou skúškou šikovnosti, až potom mohol partu získať kúpou.³³ Inokedy mu stačilo za partu iba zaplatiť po predchádzajúcom jednaní (Nemešany), alebo ju musel ukradnúť (Brutovce, Kojšov), vybojovať v potýčke s družicami, ktoré bránili, aby ju vzal neveste, pritom sa niekedy stalo, že partu celkom roztrhali (Liptovská Teplička). V ďalšom priebehu obradového deja potom družba

Svadobný pár pred odchodom na sobáš. Mladucha v charakteristickej tekovskej parte bohato zdobenej nášivkami z perál z fúkaného skla, umelých kvietkov, so zelenou vetvičkou rozmarínu pripnutou na prsiach. Tekovská Nová Ves, okr. Lučenec. Foto V. Valentová 1956. NÚ SAV

so získanou partou tancoval, hajdukoval (Nižné Repaše, Vyšné Repaše, Spišský Štvrtok, Oravská Lesná) alebo ju zapíchoval do hrady a tancoval pod ňou, pričom sa niekedy k nemu pripojili aj ostatní svadobníci (Beharovce, Bijacovce, Hradisko, Dolná Lehota, Zuberec), alebo pristupoval s vencom a čerstvo začepenou nevestou k svadobnému stolu, predvádzal veniec, príp. časť z venca — krušpán či stužku svadobníkom (Malá Mača, Palárikovo), alebo spomínal v obradných narážkach boj, ktorý musel podstúpiť.³⁴ V niektorých oblastiach bolo povinnosťou družbu uviesť začepenú nevestu medzi svadobníkov a tancovať s ňou prvý tanec.³⁵ Až po ňom mohli s nevestou tancovať ostatní svadobníci, pričom sa často skladali na príspevok do

vena nevesty.³⁶ Peniaze v Kráľovej Lehotě a Liptovskej Kokave ukladali do taniera, na ktorom bol rozmarínový venček. Podľa toho sa i tanec nazýval *venček*, *venčekový*. V obradovej symbolike šlo pri všetkých týchto obradových úkonoch o prežitky výkupu, únosu nevesty. Príznačné je, že sa kumulovali práve okolo vienka.

Družba vystupoval v spojitosti s nevestou aj v iných fázach priebehu svadby. Šiel pre nevestu na sobáš, viedol ju k sobášu,³⁷ figuroval pri obradnom ukladaní nevesty alebo svadobného páru na lôžko. V Zemplíne odprevádzal novomanželov na pôjd, kde mali pripravenú svadobnú posteľ.³⁸ Postava družbu sa často spomínala v svadobných piesňach pri skladaní vienka alebo čepení, kde sa hovorilo, že parta už nie je nevestina ale družbova, družba ju našiel, vzal, sa na ňu strojí, nechce ju neveste dať, atď. V obradových dialógoch sa družba pýta, či nevesta chce partu sňať, alebo hlávku sťať, alebo hovorí, že hlávku sťal a krv necítil, urobil z nevesty ženu a pod.

Je možné, že tieto symbolické narážky dokazujú, že aj na Slovensku, podobne ako v Srbsku a Čiernej Hore, sa v minulosti praktizovala obyčaj, že družba trávil s nevestou prvú svadobnú noc, niekedy i nasledujúce tri noci. L. Stomma vzťahuje takýto priebeh svadby i na Poľsko 17. storočia.³⁹ Dá sa však predpokladať aj oslabená interpretácia tohto tvrdenia. Totiž, že spomenuté narážky naznačujú prostredníctvom družbu právo ženíchovej rodiny na nevestu — v svadobnom obrade prvý alebo starší družba najčastejšie vystupovali ako zástupcovia ženicha, ženíchovej rodiny.⁴⁰

V slovenskom materiáli z konca 19. a začiatku 20. stor. jestvuje síce rad symbolov, ktoré dávajú najavo dedinskej pospolitosti, či si nevesta zachovala poctivosť alebo nie. Sú to však symboly nepriame, obrazné, verbálne. S priamym dôkazom nevestinej nevinnosti —

myslíme tým na vystavovanie košeľ so stopami nevestinej krvi, tak ako o ňom svedčia obrady z Ruska a Ukrajiny, sme sa nestretli.⁴¹ Zriedkavo sa objavuje obradné zisťovanie panenstva, ktoré však vyznieva skôr ako hra šikovnosti — nevestu obliekali na sobáš v zväračke, „aby jej neprišlo z očí“. Z nej musela vystúpiť na malý stolček, potom na stoličku, z ktorej skočila na zem. Ak bola nepoctivá, veniec sa jej zošuchol z hlavy (Podrečany, okr. Lučenec).

Žiada sa však zopakovať otázku, ktorú sme položili na začiatku. Do akého stupňa našli rozdiely v miere tolerancie voči morálnej norme zachovania panenstva odraz v svadobnom obrade. Miera tolerancie totiž kolísala podľa oblastí. Vysoká bola napr. v severnom Zemplíne a Šariši, kde bola spôsobená špecifickou situáciou po masovom vysťahovalectve do Ameriky.⁴² Tiež z Novohradu pochádzajú záznamy, ktoré svedčia, že predmanželské spolužitie mládenca s dievčaťom sa nielenže pripúšťalo, ale dokonca schvaľovalo do tej miery, že tehotenstvo nevesty bolo spoločensky prípustné. Dievka, ktorá sa prespala, sa považovala za „súcu“, za „hrdosť rodičov“, samozrejme, keď potom nasledoval sobáš.⁴³ Nižší stupeň tolerancie bol napr. na Spiši i na Kysuciach. Na Kysuciach pravdepodobne preto, že vysťahovalectvo predstavovalo mladší proces zasahujúci dve-tri generácie, ktorý nestihol ešte narušiť pôvodné morálne princípy.⁴⁴ Predmanželský pohlavný styk sa tu síce nevymyká zo spoločenskej normy, ale tehotenstvo bolo nežiadúce. Znamenalo výrazný zásah do spoločenského postavenia dievčaťa, najmä ak sa situácia nevyriešila sobášom, ku ktorému nemuselo dôjsť, lebo rodičia mládenca často nepripustili sobáš s prespankou.⁴⁵

Z hľadiska morálky bola spoločenská kontrola i normatívny systém rozvinutejší v okolí Martina, Nových Zámkov, Trnavy, kde neoficiálne kontakty dvo-

jice rodičia kontrolovali, povoľovali len krátke rozhovory na priedomí a len so súhlasom rodičov mohlo vpustiť dievča mládenca do domu.

Bolo by zaujímavé sledovať, či sociálny kontext a deklarované vzory správania našli výraz v obrade, či spoločenské očakávania formovali obradovosť a ako, či tam, kde vládla väčšia tolerancia, boli zľahčené i obradové sankcie, a naopak. Odpoveď sa nehľadá ľahko. Archívne doklady prinášajú údaje so širokým rozptylom v čase a priestore. Navyše záznamy, ak sa týkajú predmanželských sexuálnych stykov, sú značne povrchné. Často sa z nich nedá vyvodiť, či proponovaná norma jestvovala v skutočnosti, alebo len vo forme verbalizovaného spoločenského povedomia. Okrem toho materiál niekedy hovorí o pravom opaku toho, čo sme predpokladali. Nezriedka práve tam, kde sa symboly panenstva obradne demonštrovali so značnou vehemenciou, v skutočnosti panovala relatívna sloboda sexuálneho života pred manželstvom. V drotárskej obci Jarabina bol napr. predmanželský sexuálny styk bežným javom. Zvlášť po zásnubách — *sprosinách* sa mohol predĺžiť i na viac rokov, ak mládenec odišiel „na drotárske“ — za prácou. Musel však ostať bez následkov. V svadobnom obrade sa však poctivosť nevesty silne akcentovala.

Na druhej strane sa však isté relácie medzi proponovaným normatívnym a obradovým systémom predsa len dajú zachytiť. V Zemplíne sa napr. panenstvo nevesty nespomína toľkokrát a s takou sentimentálnou kvetnatosťou ako v obradových rečiach z okolia Bratislavy, Nových Zámkov alebo Martina:

*Že som sa šťastlivá do tohoto príbytku
dostala,
ako poctivá panenka svoj panenský
veniec zachovala.*

*To jest koruna panenská, ktorou ma
Boh korunoval,*

ktorému som dnes pri oltári prisahala . . . , atď.

(Benice, okr. Martin)

Skôr tu nájdeme viac lascivnosti:

Na šlipkovském kostele všelijaké,
furmy,
to mladej družičky do jednej sú kurvy,
atď.

(Sliepkovce, okr. Michalovce)

Zdá sa, že i obradné sankcie pri svadbách prespaniek boli redukovanejšie a ani početnosť obradových prvkov zdôrazňujúcich poctivosť nevesty nebola veľká. Korešpondovalo by to s oslabenejším normatívnym systémom v oblasti

morálky podmienenej v Zemplíne intenzívnym vystahovalectvom.

Vo všeobecnosti však zachovanie panenstva aspoň navonok bolo v ľudovom prostredí v období konca 19. a prvej polovice 20. storočia dôležité z hľadiska spoločenskej mienky a považovalo sa za ideál na úrovni spoločenského vedomia. V svadobnom obrade preto nadobudlo rozmanité podoby verejnej manifestácie symbolu (vienok, odev a jeho farby, svadobný stromček, svadobný koláč, obradové úkony, vinše, piesne). Normatívny a obradový systém smerovali k spoločnému cieľu. Oba zdôrazňovali hodnotu, ktorú v konečnom dôsledku pre záujmy spoločenstva predstavovalo zachovanie panenstva.

POZNÁMKY

- 1 Pri citáciách v texte pracujeme s archívnym materiálom Národopisného ústavu SAV, predovšetkým s Dotazníkovou akciou Matice slovenskej z r. 1942. Sústreďenejšie sme vyberali najmä z inv. č. 195 — okr. Levoča, č. 197, okr. Lučenec, inv. č. 199, okr. Martin, inv. č. 200, okr. Humenné, inv. č. 202, okr. Michalovce, inv. č. 203, okr. Bratislava. Ďalej s materiálmi Katedry etnografie a folkloristiky FFUK, najmä z výskumov: K. Jakubíková: Svadba v Párnici, Žaškove, Zázrivej, Veličnej, Dolnej Lehote, Komjatnej, Zuberčí, r. 1966, inv. č. 4; D. Krausová: Svadba v Haligovciach, Hanušovciach, Osturni, Veľkej Frankovej, r. 1968, inv. č. 32; S. Dillnbergerová: Svadba v Jarabinej, Lendaku, Slovenskej Vsi, r. 1968, inv. č. 46; E. Muranicová: Svadba v Kraľovanoch, Párnici, Zázrivej, inv. č. 56, r. 1969; V. Polášková: Svadba v Párnici, Veličnej, Zázrivej, r. 1969, inv. č. 66; M. Bovdišová: Svadba v Nižnej a Vyšnej Šuňave, r. 1970, inv. č. 114; A. Čavčíková: Svadba v Branove a Malej Mani, r. 1971, inv. č. 197; N. Siegelová: Svadba v Hruštíne, Oravskej Lesnej, Vaňovke, inv. č. 146; K. Rényiová: Svadba v Bešeňove, Dvoroch nad Žitavou, Mužli, r. 1970, inv. č. 180; L. Kútnik: Svadba v Jarabinej, r. 1973, inv. č. 295; E. Zelenayová: Svadba v Ja-

kubanoch, r. 1972, inv. č. 304; Z. Valentová: Svadba v Nižných Repašoch a Spišskom Štvrtku, r. 1972, inv. č. 333; H. Fülöpová: Svadba v Svodíne a Tvrdošovciach, r. 1972, inv. č. 337; M. Kardelisová: Svadba v Palárikove a Svodíne, r. 1972, inv. č. 338; V. Komorovská: Svadba v Kurimanoch a Vyšných Repašoch, r. 1972, inv. č. 319; H. Fülöpová: Svadba v Kameníne, r. 1974, inv. č. 473. Ostatné doklady čerpáme z literatúry a z vlastných výskumov.

- 2 Priliehavú analýzu rozdielnosti medzi normou a jej realizáciou v bežnom živote prináša TOMICKY, R.: Normy, wzory i wartość w życiu seksualnym tradycyjnych społeczności wiejskich w Polsce. Etnogr. polska 21, 1977, č. 1, s. 15—43.
- 3 SOCHÁŇ, P.: Národopisná výstava československá v Prahe r. 1895. Sbor. muz. slov. Spoloč., I, 1896, č. 1.
- 4 ABRAHAM, W.: Zawarcie małżeństwa w pierwotnem prawie polskim. Lwow 1925, s. 159—160; FLORIÁN, M. — GYÖRGYI, E.: Koszorú. In: Magyar néprajzi lexikon, zv. 3, s. 285—286; FLORIÁN, M. — GÁBORJÁN, A.: Párta. In: Magyar néprajzi lexikon, zv. 4, s. 198—200. Prirovnanie party ku „korune panenskej“ obsahujú napr. vinše zaznamenané v Beniciach, Príbovcich (okr. Martin), Pozdišovciach (okr. Michalov-

- ce), Žaškove (okr. Dolný Kubín); k „pocitovosti, kráse panenskej“ vinše z Pribovíc (okr. Martin), Žaškova (okr. Dolný Kubín); k „ozdobe panenskej“ vinše z Bešeňova (okr. Nové Zámky); k „pravde“ t. j. poctivosti nevesty vinše zo Spišských Hanušoviec (okr. Poprad).
- 5 V Mládzove, okr. Lučenec posielajú pred sobášom pre ženícha babu v slamenom čepci s bábikou. V Bešeňove, okr. Nové Zámky pri kupovaní nevesty pred sobášom prichádza za ženichom cigánka s bruchom, vencom zo šúpolia na hlave a košom na chrbte. Snaží sa ženícha bozkať, ženich sa tomu bráni. V Šamudovciach, okr. Michalovce, má falošná nevesta na hlave slamený veniec, v Brutovciach, okr. Spišská Nová Ves ručník a perko z čečiny.
- 6 ABRAHAM, W.: c. d., s. 159; KÓSA, L.: Rozmaring. In: Magyar néprajzi lexikon, zv. 4, s. 378.
- 7 KRESZ, M.: Virág és népművészet. Budapest 1976.
- 8 KOMOROVSKÝ, J.: Tradičná svadba u Slovanov. Bratislava 1976, s. 242—249.
- 9 Tamtiež, s. 246—249.
- 10 V Novohrade a Honte sa svadobný koláč najčastejšie nazýval radostník. Vyskytovali sa však i názvy „poklona“, „dar“, ktoré predznačovali, že koláč bol darom nevesty svadobníkom.
- 11 Pri zápise na ohlášky, cestou na faru, šla budúca nevesta vo vrkoči prepletanom zelenými stužkami. (Párnica, okr. Dolný Kubín). Od zásnub nosila budúca nevesta vo vrkoči zelenú stužku a budúci ženich za klobúkom vysoké pierko zviazané zelenou stužkou (Spišský Štvrtok, okr. Spišská Nová Ves). Po dobu ohlášok nosili nevesta i ženich rozmarínové pierka so zelenou stužkou (Kojšov, okr. Spišská Nová Ves).
- 12 Nevesta mala na hlave veniec, z ktorého viseli zelené stužky (Benice, okr. Martin). Zelenú stuhu mala vpletenú do vrkoča (Párnica, okr. Dolný Kubín). Nevesta mala zelenú stužku vo venci, takú istú ako ženich v rozmarínovom pierku (Hradisko, okr. Prešov).
- 13 Nevesta bola oblečená do zelenej sukne (Vyšné Ružbachy, okr. Poprad), do zelených šiat (Dravce, okr. Spišská Nová Ves, Jánovce, okr. Poprad). Svadobný odev nevesty z druhej pol. 19. stor. pozostával z oplecka, zelenej sukne a dlhého kožucha (Heľpa, Pohorelá, okr. Banská Bystrica). Údaj uvádza NOSÁLOVÁ, V.: Ludový odev v Heľpe a Pohorelej. Bratislava 1956, s. 108. Zelenú sukňu v odeve nevesty z Ponitria z druhej pol. 19. stor. spomína DANGLOVÁ, O.: Ludový odev v Šoporni, Pate a Hájskom. Slov. Národop., 18, 1970, č. 1, s. 103.
- 14 Privlastok zelený sa objavuje často už v incipitoch svadobných piesní: Ej na zelenej lúke kopa sena (Novohrad, Spiš); Jadlovec, jadlovec, zelený jadlovec (Jarabina, okr. Poprad); Ej, už še lučky zeleneju (Šamudovce, okr. Michalovce); Zeleno som zašial, zeleno mi zišlo (Vyšná Suňava, okr. Poprad); Želeni še, zeleni huši hovno na zemi (Sliepkovce, okr. Michalovce). Na východnom Slovensku často v spojení s tancom redový: Ej Iena, Iena, želena Iena a v ďalších variantoch tejto piesne, kde sa spomínajú ako zelené jačmeň, ovos, tatarka, žitko.
- Niekedy však zelená, resp. zámena zelenej za červenú symbolizuje premenu k horšiemu:
- Sami ste mi, mamko, muža vybrali,
z červenej jahody zelenú mi dali.
Zelenú, zelenú, takú okyslenú,
teraz ma nemáte mamičko veselú.*
- Bez udania obraďovej príležitosti
(Liptovská Teplička, okr. Poprad)
Na vršku stáua, krásna sa zdaua
jako ruža červená.
Z brehu skočua, krásu zmeniua
jako tráva zelená.*
- Po začepčení nevesty (Hruštín, okr. Dolný Kubín)
- 15 Červené stužky ako súčasť venca či party nevesty dokladajú záznamy z Dubového, okr. Martin, Jablonova, okr. Spišská Nová Ves, Rudavy, okr. Nové Zámky, Ulože, okr. Spišská Nová Ves. V Cerove, okr. Zvolen, tvoril základ party lub potiahnutý červeným súknom.
- 16 STOMMA, L.: Rytuał pokladzin w Polsce — analiza strukturalna. Etnogr. Polska, 19, 1975, č. 1, s. 53.
- 17 Nevesta musela mať na sebe oblečené niečo červené (Branovo, okr. Nové Zámky). Mala pri sebe vreckovku s červeno vyšitým menom (Dubové, okr. Martin). Okolo rukávov mala uviazanú červenú stužku (Hruštín, okr. Dolný Kubín). Po príchode zo sobáša uviazali neveste pod bradu červenú stužku (Folkušová, okr. Martin).
- 18 GÁBORJÁN, A.: Színek jelentése a magyar népviseletben. In: Folklor, élettrend, tudománytörténet. Budapest 1984, s. 90—96.
- 19 Pre odev nevesty v minulom storočí boli charakteristické farebné mentieky, kožuchy a zelené súkenné sukne. Porovnaj

- KOVAČEVIČOVÁ, S.: Ludový odev v Hornom Liptove. Bratislava 1955, s. 148; NOSÁLOVÁ, V.: Ludový odev v Heľpe. Bratislava 1956, s. 106—108. DANGOLOVÁ, O.: c. d.
- 20 V niektorých fázach obradu biela vystupovala ako symbolická farba svadby: svadobná zástava bola ozdobená bielymi stuhami a kvetmi (Oreské, okr. Michalovce), nevesta s družinou sa viezli na voze, do ktorého boli zapriahnuté biele kone (Komjatná, okr. Liptovský Mikuláš), voz s nevestou fahali kone, ktoré mali ohlávky ozdobené bielymi šatkami (Folkušová, okr. Martin), bielymi stužkami so zeleňou sa podnes označujú svadobní hostia.
- 21 Aj dnešné dedinské folklórne skupiny, ak majú scénicky stvárniť svadobný obrad, rady vyberajú práve pasáže vzťahujúce sa k skladaniu party a čepeniu. Javia sa im vizuálne a emocionálne najpríťažlivejšie a pre vyjadrenie svadby najpriliehavejšie.
- 22 Pri snímaní party hovorí najbližšia kamarátka alebo sestra nevesty: „Vôkol tebe stoja družbovia, panny, nebudeš slobodná viacej medzi nami... Uplynul jak voda ten tvoj panenský vek, teraz už vyzerá jak zvädnutý kvet... Preto sa nehnevaj, družička milá, že som ja panenskej koruny zbavila“ (Vyšná Šuňava, okr. Poprad).
- 23 Pri snímaní party sa spievalo:
*Parta moja, parta,
 spadla do dufarta.*
 (Vyšné Repaše, okr. Spišská Nová Ves)
*Čekaj ty Aničko, das to by tvoj otec
 čo je prečaral partičku za čepec.*
 (Jarabina, okr. Poprad)
*Stratila som partu, nemôžem ju nájsť,
 našiel mi ju družba, nechce mi ju dať.*
 (Párnica, okr. Dolný Kubín, Vyšná Šuňava, okr. Poprad)
 Pri čepení sa spievalo:
*Predala Marinka venček za čepec
 bo nerada zbira kvitečky na venec.*
 (Kurimany, okr. Spišská Nová Ves)
*Stala sa tej noci veľiká fujava
 zapadla Mariške bielym sniežkom hlava.
 Stala sa tej noci veľiká premena,
 včera bola dievka, dnes je žena.*
 (Nový Svet, Podrečany, okr. Lučenec)
 Motív zámeny venca za čepiec vystupuje i v obradných rečiach. Pri predvedení začepenej nevesty svadobčanom hovorí družba: „Došikovau som vám mladú pannu a pozrite všetci na ňu. Včera bola v zelenom venci a dnes je v bielom čepci“. (Zázrivá, okr. Dolný Kubín)
- 24 Napr.:
*Cymu placeš a narzykaš,
 cego ci je žal.
 Tego vinka zělonogo,
 co seš mi go vžau.*
 (Vyšné Ružbachy, okr. Poprad)
- 25 *Vykvitla biela ruža na stole,
 plakala som dneska večer v komore.
 Plakala som, keď mi vlásky strihali,
 do šnúročky, do hrbočky viazali.*
 (Podkriváň, okr. Lučenec)
- 26 ABRAHAM, W.: Zawarcie małženstwa, c. d., s. 226—228.
- 27 W. Abraham a K. Zawistowiczová-Kintopfová považovali rozpletiny za oslabenie dávnej obyčaje postrizín. ABRAHAM, W.: Zawarcie małženstwa, c. d., s. 228; ZAWISTOWICZ-KINTOPFOVA, K.: Zawarcie małženstwa przez kupno w polskich obrzędach weselnych. Kraków 1929, s. 42. — Družba rozpletal neveste vlasy v Luborčí, okr. Lučenec a v Dlhej Lúke, okr. Liptovský Mikuláš. Údaj uvádza KOMOROVSKÝ, J.: c. d., s. 250; Partu snímal neveste družba, dával ju na hlavu družiciam, aby sa skoro vydali. Text piesne spojenej s obradovým aktom hovoril ale o rozpletaní vlasov:
*Neni toho na svete,
 čo môj vrkoč rozpletie.
 Ide družba zo sveta,
 už môj vrkoč rozpletá.*
 (Nový Svet, Mládov, okr. Lučenec)
- 28 JAKUBÍKOVÁ, K.: Mapa č. 12. Snímanie venca a čepenie nevesty. Etnografický atlas Slovenska. Svadba XII., s. 73 (v tlači).
- 29 FLORIÁN, M. — GYÖRGYI, E.: c. d. v pozn. 4.
- 30 Na Orave sa šabl'a v rukách družbu objavuje ako obradná predzvesť stínania venca už v predchádzajúcich miestach obradu: predný družba so šabl'ou v ruke pozýva na svadbu, líši sa tým od ostatných družbov, ktorí majú v rukách družbovské palice (Párnica, okr. Dolný Kubín); predný družba so šabl'ou v ruke ide pre nevestu na sobáš (Veličná, okr. Dolný Kubín).
- 31 Snímanie nožom zaznamenávajú aj údaje z Jakubovian a Liptovskej Tepličky, okr. Poprad.
- 32 Družbovi, ktorý sa snažil pripraviť nevestu o vienok, sa niekedy pripisovala úloha kata. Pri snímaní party družice spievali:
*Naša parta zo samého zlata,
 treba na ňu družbu ako kata.*
 (Bijacovce, okr. Spišská Nová Ves)
 Po snatí venca predstúpil družba pred

- svadobčanov s obradnou rečou:
*... A ja na tie hrubie reči
 hneď som siahol po svém meči.
 A ona sa toho zlekla,
 že hneď na zem klekla.
 A ja som chytrý učinil,
 čo som urobil mienil...*
 (Žaškov, okr. Dolný Kubín)
- Družba vyviedol pred svadobčanov začepenú nevestu so slovami: „*Fejet vettem, kárt nem tettem, vért nem eresztettem. Elismerik?*“ V preklade: „*Hlavu som vzal, škodu som neurobil, krv som nepustil. Uznáte?*“
 (Tvrdošovce, okr. Nové Zámky)
- 33 Družice snímajú partu s vienkom neveste. Družba bodne kosou do hrady s otázkou: „Pýtam sa, či možno slobodno k vašemu poctivému stolu pristúpiť?“ Družice odpovedajú: „Na kurí krok.“ Mladucha medzitým behá okolo stola. Družba sa snaží uchytiť partu. Ak sa mu to nepodarí, musí zopakovať otázku ešte dva, trikrát. Napokon sa opýta, koľko má zaplatiť. Po zaplatení partu napichne na kosu a zavesí na hradu.
 (Beharovce, Bijacovce, Pongráčovce, okr. Spišská Nová Ves)
- 34 Pri vyvedení začepenej nevesty sa družba v obradnej reči chváli:
*„Moji milí vzácni páni, čo ste tuná zhromaždení!
 Neľúty boj som dnes prešiel, pochválil som sa Vám prišiel.
 Pozrite sa, či to ona, len pred chvíľou pannou bola
 a teraz sa zmenila, ako keby tá nebola.“*
 (Žaškov, okr. Dolný Kubín)
- Družba predstupuje pred svadobníkov s nevestiným vencom napichnutým na noži a spieva:
*Vojak som ja, vojak, vojenský mládenec,
 veď som vybojoval od panenky veniec.*
 (Dolná Lehota, okr. Dolný Kubín)
- Družba po predvedení falošných neviest prívádza pravú. V ruke drží krušpán, prsteň a oznamuje svatovi:
*Keď som šel cestičku úzku,
 potkal sem paničku hezkú.
 Vínek, partu sem ji odebral
 a na poctivosti sem jej neujal.
 Vínek, parta zelená,
 ešte je panenka poctivá... Ja sem vybojoval partu, vínek zelený, prsteň strieborný a kto tomu neverí,
 tu je na znamení.*
 (Palárikovo, okr. Nové Zámky)
- 35 Na pomerne veľkom území Slovenska bol družba prvý, ktorý vyvádzal nevestu do tanca. K. Jakubíková: Mapa č. 14. Začiatok tanca. Etnografický atlas Slovenska, Svadba XII., s. 73 (v tlačí).
- 36 Náznaky reliktovej výkupu nevesty sa objavujú i v tanci s nevestou, pri ktorom sa skladá príspevok pre nevestu, resp. novomanželov. V Tvrdošovciach, okr. Nové Zámky, sa tanec priamo volá „na grajciare“. V Mužli, okr. Nové Zámky v priebehu tanca družba vždy vyzve nasledujúceho spolutanečníka nevesty pokrikom: Eladó az új asszony! V preklade: Mladucha je na predaj!
- 37 ZÍBRT, Č.: Timkova slovenská svadba. Čes. Lid 5, 1896, s. 249.
- 38 Mladomanželov vyvádzal na svadobné lôžko najčastejšie družba. Bol akýmsi telesným strážcom mladého páru, uvádza KOMOROVSKÝ, J.: c. d., s. 253; Družbovia sprevádzajú nevestu na svadobné lôžko. Do lona jej položia chlapca a udierajú ju klobúkom (Luboreč, okr. Lučenec); Družba vedie nevestu, ktorá má v rukách tri sviečky, trikrát okolo izby. Až potom ju odprevadia ženy so starejšou na svadobné lôžko (Madačka, okr. Lučenec); Družba ukladá svadobný pár na lôžko za spevu svadobčanov: „Idze mladá hore drabinu, na Boha porúča svoju rodinu.“ Nevesta spevom odpovedá: „Neplačem, že ja idzem spac, len zato plačem, že mu musím dac.“ (Sliepkovce, okr. Michalovce)
- 39 STOMMA, L.: Rytuaľ pokladzin, c. d., s. 55.
- 40 Niekde bolo družbov viac. Alebo dvaja družbovia boli nevestiní a dvaja ženíchovi (Radova, okr. Nové Zámky); Zmienky v archívnych materiáloch však len málokedy sústreďujú pozornosť na to, koho spomedzi rodiny či príbuzenstva vybrali za družbu.
- 41 KOMOROVSKÝ, J.: c. d., s. 259; STOMMA, L.: Rytuaľ pokladzin, c. d., s. 55.
- 42 MANN, A. B.: Vysťahovalectvo za prácou do Ameriky ako faktor narušania morálnych princípov. Národop. Infor. 1984, č. 3, s. 102.
- 43 Údaje pochádzajú z osady Nový Svet a Mládov, okr. Lučenec.
- 44 MANN, A. B.: c. d., s. 102; SALNER, P.: Postavenie slobodnej matky v dedinskom spoločenstve v prvej polovici 20. storočia. Národop. Akt. 1984, č. 3, s. 84–88.
- 45 Podobne na okolí Nových Zámkov bola svadba prespanky zriedkavým javom. V dedine sa nemohla vydať ani vtedy, keď išla slúžiť (Svodín, okr. Nové Zámky).

Резюме

Большинство документов из области морали в деревенской среде с конца 19 и первой половины 20 вв. отличается тем, что делает упор на ценности и идеале девственности. В свадебном обряде тоже появляется часто и решительно манифестация символов девственности. В предлагаемой статье автор сосредоточила внимание на их поиск в предметных, обрядных или вербализованных формах и на их отнесение к обрядовому времени.

Повсеместно и в одинаковой мере первоочередным знаком чистоты невесты являлись венки или свадебный венок, по народной терминологии «венец девственный» или «украшение девственное». Их важную визуальную часть составляли ветки розмарина, барвинка и самшита. В свадебном обряде они появляются и на других обрядовых предметах, как свадебное дерево, пирог, перышко жениха, которые по непосредственной или косвенной аналогии вызывают связь с венком, и таким образом и с девственностью невесты.

Кажется, что происходя от венка и ветви, зеленый цвет появляется и в других атрибутах одежды и головного убора невесты. Возможно, что источником частого эпитета «зеленый», «зеленая» в свадебных песнях является именно эта взаимосвязь.

Из следующих цветов, символично намекающих или подтверждающих девственность невесты, это красный цвет (напр. красные ленты свадебного венка), напоминающих вероятно о невинности невесты, которая в прошлом докладывалась демонстрацией рубашки невесты со следами крови; далее белый цвет, прежде всего в областях (горны Липтов, Турец, Земплин), где под влиянием городской моды было белое платье уже довольно долгое время свадебной одеждой невесты.

Своеобразное положение по отношению к невесте принадлежало дружке. По отдельным областям он снимал с невесты венок, подвергался проверке ловкости, чтобы достать его, в иных областях он должен был завоевать его или украсть. В некоторых областях дружка обязан был вести невесту на венчанье, в чепце привести ее в среду свадебных гостей, танцевать с ней первый танец, провожать ее на брачное ложе и т. д. Возможно, что эти обрядовые действия доказывают применение обычая в Словакии, по которому дружка проводил с невестой первую свадебную ночь. Одновременно можно предполагать также ослабленную интерпретацию этого утверждения, и именно потому, что выше приведенные действия намечали посредством дружки право семьи жениха на невесту.

В статье ставится вопрос, если существующие областные отличия в мере снисхожденности по отношению к моральной норме сохранения девственности нашли отражение в свадебном обряде, и в чем. Ввиду сложной верификации материала, рассеянного во времени и пространстве, ответ только намечен. Кроме того, материал говорит иногда о полной противоположности предпосылки. Нередко именно там, где символы девственности обрядно демонстрировались со значительной силой, в действительности существовала относительная свобода половой жизни до замужества. Кажется, что если произошло нарушение нормы, то наиболее подходящим решением являлось скрытие преступления, что позволило невесте встать перед алтарем чистой девой со всеми атрибутами этого статуса.

SYMBOLE DER JUNGFRÄULICHKEIT IN DER HOCHZEITSZEREMONIE IN DER SLOWAKEI

Zusammenfassung

Die Mehrzahl der Belege aus dem Gebiet der Moral in der dörflichen Welt vom Ende des 19. und aus der ersten Hälfte

des 20. Jahrhunderts stimmen in der Betonung des Wertes und des Ideals der Jungfräulichkeit überein. Auch in der

Hochzeitszeremonie taucht die Manifestierung der Symbole der Jungfräulichkeit oft und nachdrücklich auf. Die Autorin konzentriert sich im vorliegenden Beitrag auf das Aufsuchen dieser Symbole in den gegenständlichen, Handlungs- oder verbalisierten Formen sowie auf ihre Lokalisierung im Ablauf der Zeremonien.

Einheitlich und überall war das Kränzchen oder der Brautkranz, im Volksmund „Jungfrauenkrone“, „Jungfrauenkranz“ genannt, das wichtigste Zeichen der Unschuld der Braut. Sein wichtiger visueller Bestandteil waren Rosmarin-, Immergrün- oder Buchsbaumzweiglein. In der Hochzeitszeremonie tauchen diese Symbole auch an anderen zeremoniellen Gegenständen auf — am Hochzeitsbaum, auf dem Hochzeitskuchen, im Strauß des Bräutigams — die in direkten oder indirekten Analogien Zusammenhänge mit dem Kränzchen und durch dieses auch mit der Jungfräulichkeit der Braut andeuten.

Es scheint, daß — abgeleitet vom Kränzchen und den Zweiglein — die grüne Farbe auch in anderen Attributen der Kleidung und des Kopfputzes der Braut vorkommt. Möglicherweise hat auch das häufige Epitheton „der grüne, die grüne“ in den Hochzeitsliedern seinen Ursprung in diesem Zusammenhang.

Zu den weiteren Farben, die symbolisch die Jungfräulichkeit der Braut andeuten oder bestätigen, gehört die rote Farbe (z. B. die roten Bänder im Brautkranz) als mögliche Reminiszenz an die Probe der Tugendhaftigkeit der Braut, die in der Vergangenheit durch das Vorzeigen des Brauthemdes mit Blutspuren demonstriert wurde. Des weiteren auch die weiße Farbe, besonders in solchen Regionen (oberes Liptov-Gebiet, Turiec-Gebiet, Zemplín-Gebiet), wo unter dem Einfluß der städtischen Mode weiße Kleidung schon längere Zeit das Hochzeitsgewand der Braut bildeten.

Eine besondere Stellung zur Braut nahm der Brautführer ein. Je nach der betreffenden Region nahm er der Braut den Brautkranz ab. Um ihn zu gewinnen mußte er eine Geschicklichkeitsprobe bestehen, anderswo mußte er den Kranz erkämpfen oder ihn stehlen. In manchen Gebieten war es seine Pflicht, die Braut zur Trauung zu führen, sie nach dem Hauben zu den Hochzeitsgästen zu bringen, mit ihr den ersten Tanz zu tanzen, sie zum Brautbett geleiten usw. Es ist möglich, daß diese zeremoniellen Handlungen beweisen, daß auch in der Slowakei der Brauch bestand, daß der Brautführer die Hochzeitsnacht mit der Braut verbrachte. Man kann aber auch eine abgeschwächte Interpretation dieses Brauches annehmen, nämlich daß die erwähnten Handlungen des Brautführers das Recht der Familie des Bräutigams auf die Braut andeuteten.

In der Studie wird die Frage aufgeworfen, ob die bestehenden regionalen Unterschiede im Rahmen der Toleranz zur Moralnorm die Jungfräulichkeit zu bewahren, sich auch in der Hochzeitszeremonie abspiegelten und worin dies bestand. Mit Rücksicht auf die komplizierte Verifizierung des Materials und auf seine breite Zerstreuung in der Zeit und im Raum wird jedoch die Antwort auf diese Frage nur angedeutet. Außerdem spricht das Material manchmal von einem ausgesprochenen Gegenteil dieser Annahme. Nicht selten herrschte gerade dort, wo man die Symbole der Jungfräulichkeit mit großer Vehemenz demonstrierte, eine relative Freiheit im Sexualleben vor der Ehe. Es scheint, daß — wenn die moralische Norm verletzt worden war — eine Verheimlichung des Verstoßes die optimale Lösung war, denn dies ermöglichte der gefallenen Braut als ehrsame Jungfrau mit allen Attributen dieses Status vor den Altar zu treten.

Slovenský národopis

Časopis Národopisného ústavu Slovenskej
akadémie vied

Ročník 37, 1989, číslo 1—2

Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied

Hlavná redaktorka
Čl. kor. SAV BOŽENA FILOVÁ

Výkonná redaktorka
PhDr. ZORA VANOVIČOVÁ

Typografia: *Eva Kovačevičová*

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, CSc.,
PhDr. Soňa Burlasová, CSc., doc. PhDr.
Václav Frolec, CSc., PhDr. Viera Gašparí-
ková, CSc., doc. PhDr. Emília Horváthová,
CSc., PhDr. Soňa Kovačevičová, CSc.,
PhDr. Igor Krištek, CSc., PhDr. Milan Leš-
čák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek, CSc.,
PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc. PhDr. Šte-
fan Mruškovič, CSc., PhDr. Viera Nosá-
lová, CSc., prof. Antonín Robek, DrSc.,
PhDr. Peter Slavkovský, CSc., PhDr. Vie-
ra Urbancová, CSc.

Redakcia: 813 64 Bratislava, Leninovo
nám. 12

Vytlačili Tlačiarne Slovenského národné-
ho povstania, št. p., Martin

Registr. zn. F 7091

Jednotlivé číslo Kčs 40,—; celoročné pred-
platné Kčs 80,—

Rozširuje, objednávky a predplatné prijí-
ma PNS — ÚED, Bratislava, ale aj každá
pošta a doručovateľ. Objednávky do za-
hraničia vybavuje PNS — Ústredná expe-
dícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6,
884 19 Bratislava

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej aka-
adémie vied, 1989

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Института этнографии Словацкой
Академии Наук

Год издания 37, 1989 № 1—2

Издается четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Академии
Наук

Редакторы Д-р Божена Филова и Д-р Зора
Вановичова

Адрес редакции: 813 64 Братислава, Лени-
ново нам. 12

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift des Ethnographischen Institutes
der Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Jahrgang 37, 1989, Nr. 1—2. Erscheint vier-
mal im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der
Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und
PhDr. Zora Vanovičová

Redaktion: 813 64 Bratislava, Leninovo
nám. 12

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Ethnographic Institute of
the Slovak Academy of Sciences

Volume 37, 1989, No. 1—2

Published quarterly by VEDA, the Pub-
lishing House of the Slovak Academy of
Sciences

Managing Editors PhDr. Božena Filová
and PhDr. Zora Vanovičová

Editor: 813 64 Bratislava, Leninovo nám. 12

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'Ethnographie de
l'Académie slovaque des sciences

Année 37, 1989, No. 1—2

Parait quatre fois par an. Editions de
VEDA, maison d'édition de l'Académie
slovaque des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et
PhDr. Zora Vanovičová

Rédaction: 813 64 Bratislava, Leninovo
nám. 12

Distributed in the socialist countries by
SLOVART Ltd., Leningradská 11, Brati-
slava, Czechoslovakia, Distributed in West
Germany and West Berlin by KUBON
UND SAGNER, D-8000 München 34, Post-
fach 68, Bundesrepublik Deutschland. For
all other countries, distribution rights are
held by JOHN BENJAMINS, B. V., Peri-
odical Trade, Amsteldijk 44, 1007 HA Am-
sterdam HOLLAND

Index 49 616
Cena Kčs 40,-